

315

316

317

318

61

762

Ս Է Տ Ա Յ Ը

Կ Ո Ւ Կ Ո Ւ Կ

ՀԵՂԻՆԱԿ

Խ. ՍԱՐԱՃ

Կ. - ՊՕԼԻՍ

Ի ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(1870)

281.6

ՍԷՏԱՅԸ

ԿՈՒԿՈՒԿ

ՀԵՂԻՆԱԿ

Ի. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ի ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԶԱՐԳԱՐԱՆԻ

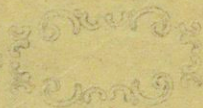
(1870)

ՍԷՏԱՅԸ

ԿՈՒԿՈՒԿ

ՀԵՂԻՆԱԿ

Ի. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ի ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԶԱՐԳԱՐԱՆԻ

(1870)

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ

Յայտնի է որ Հռոմէական ազդայնոց ներկայ խնդիրը յուզուելէն ի վեր «Մետայր» հազդդէթ» անունով թուղթի կտոր մը կը պատի Մայրաքաղաքիս մէջ :

Այս թուղթի կտորին ինչ անձոնի և ինչ տգէտ ու իմաստակ խեղապատակի ծր-նունդ ըլլալը ապացուցանելը ուրիշ առթի թողլով՝ իւր 13 թուով թերթովը «ամենայն ծառ ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի» վերնագրով յօդուածովը՝ մեզ՝ Հայոցս դէմ՝ թաշած տնուր հայհոյանաց և սրիկայական ակնար-կութեանց քանի մը պատասխան տալէ և յիշեալ գծած յօդուածը ջրելէ առաջ՝ հարկ համարեցինք տետրակնու» սկիզբը Քրիստո-նէութեան և պապականութեան նկատմամբ հետեւեալ իմաստուն գրուածը զետեղել՝ զոր Պ. Ռեթէյոս Պէրպլերեան իրեն յառաջա-րան ըրած է «Անիժեալն յԱբբայէ» ի թարգմանութեան մէջ :

Պ. Ռէրպլերեան խիստ ազէկ գրած է այս մասին մեզնէ խօսք աւելցնելու հարկ չենք տեսներ :

25 Ապրիլ 1870

Ի. Ս.

Պէշկէթալ

10040-57.

ՍԼՏԱՅՐ ԿՈՒԿՈՒԿ

Կրօնքն, իր սահմանին և իւր պարզ
դուժեաներ մէջ, այսինքն իրր մարդուս
սա. Աստուած, սա նման և առ ինքն
ունեցած եռակի պարտաւորութիւնն.
քն ուսուցանելու միակ պաշտօնն ունե-
ցող դրութիւն մը. որքան վեհմէ և օգ-
տաւէտ մարդկային բնկերականու-
թեան, այնքան նուազ է և վստահար
այն անհեթեթ գեղծումներովը, որոնք
հետզհետէ անոր հետ զանդուելով. նորա
բնութիւնն այլայլած և զայն ժանդա-
տած ու աղակաւած են:

Ո՛վ կրնայ ճանչնալ Քրիստոսնէտ-
թիւնը՝ սիրոյ, անձնութեան և նե-
րգամտութեան այն վեհմ' կրօնքը,
արդի Քրիստոսնայ եկեղեցւոյ մէջ, ուր
սիրոյ և եղբայրութեան տեղ՝ հեռ և
պառակտումն, հալածարութեան տեղ՝
խտրութիւն, անձնութեան տեղ՝
շահն ու ետութիւնը, և ներդաճումն.

)(6)(

Թեան տեղ նշովքը ու աններողութիւն
նր կը թագաւորեն: Ո՞վ կրնայ ճանչնալ
Քրիստոնէութեան հեղ, ներող և անձ-
նութաց Հեղինակը և Նորա նախկին անձ-
նուէր շահատակները արդի Քրիստոնեայ
եկեղեցւոյ հպարտ, փառամոլ, մարմ-
նասէր և շահախնդիր պաշտօնէից վրայ,
որոնք միմիայն ժողովուրդներն հարբու-
տահարելու և անունց փնտառին անդորր
և անաշխատ կեանք մ'անցունելու պաշ-
տօնն ունենալ կրկարծեն: Եկեղեցին՝ որ
իր հիմնադրութեան առաջին ժամանակ-
ները, յերկինս զԱստուած հայր ճա-
նաչող եղբայրներու սուրբ միաբանու-
թիւն մ'էր, հետո ուրիշ բան չէ, բայց
եթէ մեծերու և փոքրերու, տէրերու
և ծառայներու, իշխաններու և հպա-
տակներու դաշնադրեալ ընկերակցու-
թիւն մը:

Եկեղեցին իւր պարզութենէն հանե-
լով և իւր մեծութենէն մերկացընելով՝
առաւմտամարտը այս դժուր և ողբալի
վիճակին ենթարկող, և կրօնքն աւե-
լի մարդկային ընկերութեան մէկ պա-

)(7)(

տու հասը քան թէ անոր փրկութեան
մէկ գործիքն ընող զեղծմանց գլխա-
հարները եղած են:

Կրօնաւիրութեան մոլի ևս անդր:

Կղերին փառասիրութիւնը:

Վանքերը և Կրօնական ուխտերը:

Կրօնամեղութիւնը, կրօնից և Աս-
տուծոյ շահերը պաշտպանելու խօլ և
ուանդով, (իւր թէ Աստուած ինքնին
անկարող բլլար իւր շահերը պաշտպա-
նելու կամ իր անուան եղած նախատա-
նաց վրէժն առնելու) սկսաւ մոլի գնա-
լար հալածել խղճի ազատութիւնը,
բռնաբարել այն նուիրական տաճարը՝
որու դէմ՝ ամենափոքր յարձակում մը
աններելի սրբապղծութիւն մ'է: Ասկէ
հետեւեցան կրօնական արիւնոսչա-
պատերազմները, խաշակիրները՝ որք
Արեւելքն արեամբ ներկեցին, Ս. Բար-
թուղիմէոսի կոտորածը՝ որ Յռանասի
մէջ արեան հեղեղներ վաղցուց և վաթ-
սուն հաղարի չափ զոհեր բռաւ, և
վերջապէս բարբաբոս Հաւատաքննու-
թիւնը՝ որ խաբարներու լուսով մտքե-

բը լուսաւորել կը ջանար, և հայրն՝ իր որդւոյն, աղջիկն իր մօրը, եղբայրն՝ իր եղբօրը մատնին ու դահիճը ըլլալու կը պարտաւորէր: Եւ այս ամենը յանուն Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ խաչին վըրայ ճշմարտութեան սիրոյն համար զոհուած միջոցին իւր թշնամիներուն համար կ'ազօթէր:

Մոլեռանդութիւնը Քրիստոսի եկեղեցին պառակտեց և զայն անհաշտ աւտելութեանց և սխերիս թշնամութեանց թատր մ'ըրաւ, նա Քրիստոսնէութեան ոգին այլափոխեց, և զայն, փոխանակ Ազգաց մէջ սիրոյ և միութեան յօգակապ մ'ընելու, հալածանաց, քննու և պրծգալի հակառակութեանց գործիք մ'ու պատրուակ մ'ըրաւ:

Կղերն, իր Աստուածային ու սրբազան կոչումը մոռնալով՝ մոռնալով՝ Քրիստոնէութեան գերագոյն Հեղինակին «որ մեծնէ ի ձէնձ եղիցի ամենեցուն ծառայ» փետ խօսքերը, իւր պաշտօնը, որ զհոգութեան անձնու իրութեան պաշտօն մ'է, շահասիրութեան եւ փառամոլու-

թեան գործիք մ'ըրաւ: Սկսաւ տիրել եկեղեցւոյ մէջ, և, փոխանակ Աւետարանին լոկ պաշտօնեայն ու քարոզողն ըլլալու, ինքզինքն Աստուծոյ կամայն ու խորհրդոց անսկզպողանն ու թարգմանը, և ժողովուրդէն տարրեր ու գերագոյն բնութեան տէր ցոյց տալով, անկէ պատիւ ու խունկ պահանջեց: Հարստահարեց ազէա ու անմեղ ժողովուրդը, փոխանակ իւր հօտին անձնուրաց հովիւն ըլլալու՝ անոր բռնաւորն ու դահիճը եղաւ, ոսկեձեղուն պալատներու մէջ բնակեցաւ, զարդարուն հանդերձներով ու փառաւոր կառքերով շրջեցաւ, և թողուց որ սովատանջ թշուառն իր արցունքները խմելով յագենայ: Ինքն իր մէջ պատուոյ ու մեծութեան կոխններով յաղեցաւ, և իրարու հաւատարապատիւ առաքելոց յաջորդներն իրենց մէջ զանազանութիւն ու գերիշխանութիւն որոնեցին: Իրենց անձնական շահուն միակ տեսութեամբը՝ մոլեռանդութիւնը քաջալիւրեցին, կրօնքին հիմն ու պարզութիւնը

փոխեցին, հաւատարեաց ու պատու-
րանաց թիւն ըստ քանց աճեցուցին ու
պակեցուցին, երկրայինը երկնայինին
հետ չփոխեցին, բարի և գթած Աստ-
ուածը վրէժինդրութեան ու ցաւման
ահաւոր դոյներով նկարեցին, ինքզինք-
նին փոխանակ իրենց ժողովուրդին ա-
ւետարանական առաքինութեանց տի-
պար մ'ընծայելու, մէկ կողմէն կուսա-
կրօնութեան պատուարով աշխարհէս
անջատուած, (կիմանա՞ս Ուէտայը տան-
կալախ) միւս կողմէն ամեն տեսակ մա-
լութեանց տղմին մէջ թաւալեցան, և
որպէս զի ժողովուրդը ճշմարտութեան
լուսոյն անծանօթ մնալով իրենց քառ-
մյնիկի դործոց քօղը պատուելու փորձ
չխորձէ, մաքերը տղխտութեան թանձ-
րամած խաւարի մը մէջ փտտեցներու
համար ամեն ջանք և ճիգ ի դործ դրին:
Կղերականութիւնը Քրիստոնէութեան
հակառակութիւնը եղաւ: Ահա Պապը, որ
ինքզինքը Քրիստոսի փոխանորդը կան-
ուանէ, և սակայն ի՞նչ զարմանալի և
անհեթեթ հակառակութիւն Անոր և ասոր

մէջ, Նա իմ թագաւորութիւն չէ
յայտն աշխարհէս կ'աղաղակէ, աղքատ
հոգատակ կը ծնի, և, երկնային թա-
գաւոր, երկրայինին օրէնքը կը յարգէ
ու անոր կը հպատակի: Իսկ սա, Պա-
պը յանուն Քրիստոսի աշխարհային դա-
հերու վրայ կ'իշխէ, մէկ ձեռքով խա-
չը և միւսով սուրը կը չողացնէ, մէկով
Աւետարանը և միւսով պատժական օ-
րինաց գիրքը կը բռնէ: Նա՛ Քրիստոս
ինր ժողովրդեան փրկութիւնը իր տը-
եամբը կը գնէ, սա իւր փառքն ու մե-
ծութիւնը ժողովրդին արեան մէջ կը
փնտռէ, Նա՛ կ'օրհնէ, սա նողովքի
շանթեր կ'արձակէ, Նա՛ կը ներէ, սա
կը դատապարտէ, Նա՛ կ'աղատէ, Նա՛
կեանք կը բաշխէ, սա բանտերու, չրդ-
թայներու, տանջանաց ու մահուան կը
մոտենէ, . . . Ինքը, մարդ սխալուիսն,
անսխալ ըլլալ կը պահանջէ, իր «ոչ կա-
րեմքը» անդառնալի է, սակայն պա-
պերէն շատերն իրենց նախորդաց վը-
ճիւններուն հակառակը կը վճռեն, և
դարձեալ ամենքն անսխալ են . . .

Ահա Բրիտանեայ կղերին հակա-
բրիտանական ընթացքը, որով փոխա-
նակ մարդկային սեռին վերադրեալ
առաջնորդն ըլլալու, անոր շանթն ու
հարուածը եղած է :

Կրօնամոլութիւնը, ուղեղով նուիրել
Աստուծոյ՝ ինչ որ Ան չի պահանջեր
մեզմէ-մեր մարմինը- , հիմնեց վանքե-
րը՝ ուր դաշին կոյսեր և պատանիներ
իրենց երիտասարդութեան ծագիկը
քառամեկի տանջանքներու և վերացեալ
միտախիականութեան մը խառութիւննե-
րու մէջ թող մեղցնելու : Վանքերը
մարդկային ընկերութեան ամենէն
փնտաւար հաստատութիւններէն մին
կրնան սեպուիլ, վասն զի անոնք ան-
դորձութեան կեդրոններ, մեղութեանց
բոյներ և կենդանիներ կրող գերեզ-
մաններ են : Անոնք ընտանիքները կ'ա-
մայացնեն և ծնողքները կ'անդառախին .
անոնք երիտասարդութիւնը կը չորցը-
նեն, իմացականութիւնը կը խամրեն,
զգացումները կ'սպաննեն, սիրտը կը
ստուեցնեն, և մէյմէկ գիտկ կը դար-

ձնեն այն առողջ և իմացական էակնե-
րը՝ որոնք մարդկային ընկերութեան
դարդերը կրնային ըլլալ, և որոնք ալ
աշխարհի համար մեռած են այն վայր-
կենէն՝ ուր ոտուքնին այս դժոխային
սեմէն ներս կը դնեն : Վանքերու
թիւնն ու կուսութիւնը կրօնքի գէմ,
Աստուծոյ գէմ երկու մեծ ոճիրներ են,
վասն զի Աստուած մարդն ընկերական
ստեղծեց և ինքն կաղմեց, ու օրհնեց
առաջին ընտանիքն ու ամուսնութեան
սրբազան օրէնքն հաստատեց :

Գալով կրօնական ուխտից կամ մի-
աբանութեանց, կ'ըսեմք թէ ասոնք
ալ կրօնքին ամենէն փոստակար զեղ-
ծումներէն մին եղած են, աս երեք
դժբաւոր պատճառներով : Եւսի՝ վասն
զի կուսակրօնութիւնը քաջալերած և
զայն իրենց սկզբունք բռնած են : Երկ-
րորդ՝ վասն զի կրօնքի պարզ և մեկին
սկզբունքներն այլոյնելով՝ վերացեալ
միտախիականութեան մը շահաւանքերը
եղած, և մտքերը փոխանակ ճշմար-
տութեան լուսով լուսաւորելու՝ այլան-

գալ մեզորո թեանց խաւարովը մթաղ-
նած են : Երրորդ՝ վառն դի այս ախ-
տերուն գրեթէ ամեն քն ալ , իրենց մէջ
միեւնոյն սգւով կապուած և կեդրոնա-
կան տեսչութեան մը ներքեւ միացած
ըլլալով , իրենց ջանից նըպատակ ըրած
են , չէ՛ թէ կրօնքին շահը , քանզի
այդ պատրուակ մ'է միայն , այլ աշ-
խարհի մէջ ամեն հնարքներով մասնա-
ւոր ազդեցութիւն մը ձեռք բերել և
անոր միջոցաւ հզօր իշխանութիւն բա-
նեցնել կառավարութեանց վրայ , և
աշխարհի բացարձակ տէրերն ըլլալ :

Այս ուխտերէն ամենէն վտանգա-
ւորը , ամենէն սոսկալին և ամենէն
ամնաբիշտը , այն որ բոլոր միւսներն
իր առջեւ խոնարհեցուցած է , այն որ
իրաւամբ մարդկային բնկերութեան
ժանտախտը կոչուած է , այն է իդնա-
սիրտ Լոյսըայի հիմնած « Յիսուսեան »
անուն նշուկեայ Բնկերութիւնը :

Այս Բնկերութիւնը , որ արտա-
քուստ կրօնից և եկեղեցւոյ շահերը
զաշտպանելու և երիտասարդութիւնը

զանտխարակելու անձնութեան պաշ-
տօնն ունենալ կեղծած է , ներքուստ
և իրօք կրօնից և մարդկութեան ամե-
նէն անհաշտ և արիւնարբու թշնամին
եղած է , Նա այն օձը եղած է , զոր
մարդկութիւնը թունաւորած և զայն
սպաննելու նկրտած է : Այս Բնկերու-
թեան ներքին և իրական նպատակը ե-
ղած է բացարձակ տիրապետութիւն ,
բունակալութիւն ո՛չ միայն անձերու ,
այլ և մտքերու , հոգիներու և կամաց
վրայ , մէկ խօսքով , մարդկութիւնը
անկենդան դիակ մը , և աշխարհն իրեն
հրամաններուն կուրօրէն հնազանդող
անշունչ մեքենայ մը դարձնել : Ա՛հ ,
կը քստմնիմ , և մազերս գլխուս վրայ
կը դիզուին , երբ այս դժոխքէն զգա-
ւեալ Բնկերութեան 335 տարուան
պատմութիւնը թղթատելով կը տես-
նեմ թէ ի՛նչ ապիրատութիւններ , ի՛նչ
նոսկալի ոճիրներ և ի՛նչ քստմնելի սա-
ւաքչտութիւններ գործած , և ի՛նչ
դժոխային մեքենայութիւններ ի գործ

դրած է իւր նպատակին հասնելու համար :

Այս Ընկերութիւնը, որու բոլոր անդամները մեքենապէս կը հնազանդի իրենց գլխաւորին հրամաններուն, որոնք ամեն երկիրներէ ըլլալով բնաւ հայրենիք մը չունին, ամեն ազգերէ ըլլալով, բնաւ մէկ ազգէ մը չեն, և որոնք այս Ընկերութեան հետ անդամակցած վայրկեանէն, կը մերկանան ամեն ազգային դրօշմ, կը խցին բոլոր այն կապերը որոնք գիրենք իրենց ողջին, հայրենեաց և ընտանեաց հետ կը կցորդեն, կ'ուրանան ամեն անհատական սկզբունք և կարծիք, և ա'լ ուրիշ բան չեն, բաց միայն այս ժեզուիթական մեծ ընտանիքին անհատները, և ա'լ ամենքը մի և նոյն կամբքը, մի և նոյն կարծիքը, մի և նոյն ուխտն ու սկզբունքն ունին, այս Ընկերութիւնը, կ'ըսեմ, որ մէկ մարդու մը հրամանովը իբր մէկ մարդ մը կը շարժի և կը դործէ, իր թիթեղ սկիւն, տիւրքերական ժամտախաբ մը նման, իւր

թեւերը տարածեց յընդհանուրս, և եւրոպայի ամեն կողմերը, Ափրիկէի, Զինաստանի, Հնդկաստանի, Ճարոնի, Սմերիկայի մէջ եւն. իր ճիւղերն ունեցաւ : Լոյսլայի թռուները, իբր խոնարհ և համեստ կրօնաւորներ, սպրդեցան, մտան ամեն տեղ ամեն քաղաքներու, գիւղերու և ընտանեաց մէջ, և իրենց ուխտին տիրապետական ու շահաւարական ոգին ծայրայեղ բարեպաշտութեան և խիստ բարոյականութեան մը գիմակին տակ քօղարկելով սկսան կեդեքել թշուառ ժողովուրդները : Հաստութիւններ գիլելու և իրենց ազդեցութիւնը զօրացնելու համար սուրբ գլխաւոր միջոցները ձեռք առնելու միութային. մանկանց դատտիրաւութիւնը, բեմիասացութիւնը և խտտութեան թիւեր :

Դատտիրաւութեամբ մանկանց միտքերը հաշմաւ, խմացականութիւնը խամբելաւ, զգացումները խեղթելու, հոգին նուաստացնելու և բարոյականը թունաւորելու, մէկ խօսքով, զանտնք

կրատորական հնադանդութեան ու կյոյր մոլեռանդութեան մէջ մեծցնելու, և երկատասարդութիւնը իրենց ուզած կազադարովը ձուլելու ջանացին: Մէյովը որ ընդհանուր պատանեկութեան կրթութիւնը իրենց ձեռքն յանձնուէր, ա՛լ մարդկութեան ապագայն իրենցն էր:

Բեմբասացութեամբ կարող եղան իշխուել մտքերու և սրտերու վրայ, մոլեռանդութիւնը գրգռել, աւելորդ ապաշտութիւնները զօրացնել, նախապաշարմանց խաւարը թանձրացնել, ինքզինքնին ռամկին յարգելի ու պաշտելի, և ստապատիր խոստումներով ու երեւակայական երկիւղներով զայն իրենց շահուն նպատակու տրամադիր ու պարտաւոր ընել:

Խոստովանութիւնը, մանաւանդ կանանց խոստովանութիւնը, յարմարագոյն միջոց մ'էր բնտանեկան դաղտնիքները թափանցելու և իրենց ազդեցութիւնը մինչեւ տանց ներքին կառավարութեան մէջ տարածելու: Ի-

րենց կամքերն ու տենչանքը, իրրեւ Աստուծոյ կամքը, մոլեռանդ կանանց գործադրել տուին, որոց միջոցաւ անուղղակի կերպով իշխեցին տուներու մէջ, բնտանիքներու առաջնորդը եղան, և անոնց շահերը անխղճաբար զոհեցին իրենց շահախրական անյագ ցանկութեանցը:

Վերջապէս սեւ մարդերու այս ուխտը, իր յառաջադրեալ նպատակին համեմտ և իր իշխանութեան գրօշը ամեն կողմ կանքնելու համար, անպատկառ եղաւ ըստը այն իրաց համար՝ որոնք մարդկային սեռին յարդանաց վրայ իրաւունք ունին, անխիղճ ու անդութ բոլոր անոնց համար՝ որոնք գլխութեան ու արգահատանաց արժանի են, և ապստամբ բոլոր այն բաներուն դէմ՝ որոց հնադանդութիւնը պարտք է նուիրակոն:

Բռնաբարեց ամեն անբռնաբարելի իրաւունք, ոտնակոխ ըրաւ ամեն նուիրական պարտականութիւն, և անարգեց ամեն սրբազան օրէնք:

Անակըութիւնը ճշեց , արդարութիւնը հալածեց , ճշմարտութիւնը նենգեց , կրօնքն անպատուեց ու եղծեց , առաքինութիւնը ծաղրեց , իրըճի ազատութեան և ամեն ընկերային յառաջագիտութեան ոխերիմ թշնամին եղաւ : Իւր նպատակին ծառայող ամեն միջոց օրինաւոր սեպելով , բայց միշտ արտաքուստ իրը հլու հպտտակ , անկեղծ , մարդասէր , տէրութեան ու կրօնից չահերուն նախանձախնդիր , և մասին մէջ դաղանի դարաններ լարելով , հարստահարեց սրբն ու այրին , ընտանիքները կործանեց ու քայքայեց , ամեն քաղաքային կարգերն ու օրէնքները առաժուր կոխեց , ընկերութեանց մէջ հեռ. և սրտմտ սերմանեց , ամեն իշխանութեան դէմ ապստամբեցաւ , ժողովուրդները խռովեց , դահեր տապալելու ջանքեր բռն , և իշխանաց ու թագաւորաց արեան մէջ անդամ իւր պիղծ ձեռուրները չաղախեց :

Հուսկ ուրեմն Ստամբուլ և մարդկութեան թշնամիներու այս լնկերու-

թիւնը բոլոր եւրոպայի մէջ և ուրիշ տեղեր այնքան առեւի մ. նողկալի եղաւ , որ տէրութիւնները փութացին իրենց երկիրները բռնելու այս ընկերային « քանկրենայէն » և Լոյսլայի աշակերտները հետզհետէ փառսեցան՝ 1581 ին և 1601ին Անդղիայէն , 1591ին Ֆրանսայէն , իրբու գործակից Ժան Շալիսի արքայապաշտութեան , 1762ին կրկին Ֆրանսայէն , 1606ին վենետիկէն՝ իրք ապստամբ ծերակուտի վճիռներուն , 1618ին Պահեմայէն՝ իրք խռովարար , հպատակներն իրենց իշխաններուն դէմ յապտտամբութիւն գրդող , մտքերը Պապին անսխալութեան և տիեղերական իշխանութեան վարդապետութեամբն աղականող եւյն անձինք , 1619ին Մորաւիայէն՝ մի և նոյն պատճառներով , 1643ին Մալթայէն , 1717 և 1817 թուականներուն Ռուսիայէն , 1753ին Չինաստանէն , 1759ին Բորթուկայէն , 1767ին Սպանիայէն և Սիկիլիայէն , և վերջապէս 1773ին կղեմէս Ժոյ.

Պատը մասնաւոր կնիդակով այս ուխտին բարձումը վճռեց :

Սակայն, ինչպէս ըսած է փիլիսոփայ մը , ժէզուիթները կատուններու կը նմանին . ուսկից ալ նետուելու որ ըլլան , միշտ չորս ուրի վրայ կ'իյնան , և անմիջապէս արագընթած քալել կ'սկսին : Ուստի այս անիծեալ լինկերութիւնը , նման այն առասպելական եօթնագլուխ փիշապին՝ որուն գլուխները՝ քանի որ կը կտրուէին՝ նորէն կը բռննէին , դարձեալ ամեն տեղ երեւան ելնել , և առաջուան պէս իր ժանտաժուտ ազդեցութիւնը զգալի ընել ու ամեն տեղ անհնարին չարիք ու աւերած գործել սկսաւ :

Ահա՛ իննեւտաններորդ դարու Քրիստոնեայ , և մասնաւորապէս կաթողիկէ եկեղեցւոյ տխուր պատկերը . ահա՛ կրօնքն իր անհեթեթ զեղծումներովը՝ իր անդի-քրիստոսեան պաշտօնեայներովը և իւր հրեշային ծնունդներովը : Աստ'նք եկեղեցին կորստեան անդունդին եզերքն հասուցած են , աստ'նք

բուն և ճշմարիտ Քրիստոնէութիւնը ապառապու ջնջել , և անոր տեղ խաբեղատիր ու աղետաբեր կրօնք մը հաստատելով՝ մարդկութիւնը յաւիտեան թշուառացնել կապառնան . . . :

Ահաւասիկ քրիստոնէութեան սկիզբն ու արդի ցառալի վիճակը . . . , ինչ ծայրայեղ տարբերութիւն և ինչ սուկալի հակաաութիւն . . . :

Դանք մեր կուկուկին :

Սէտայը հազրդէթ՝ իր ԱՅ տաան և հինգ թուով թերթովը՝ « ամենայն ծառ 'ի պաղոյ իւրմէ ճանաչի » վերնադրով յօդուած մը հրատարակեր է , յորում իւր գռնհիզ դրչովը և տանկալի խելքովը խել մը բաներ ըսեր է մեզ՝ Հայոցս դէմ :

Կարդանք և քննենք :

« Հէր աղաճ քէնտի մէյլէսինտէն թանրըր տէյի , հիւքմ իթմիշ տիպ հաղրէթը իսա սէմալի տիկէնի իլէ : Այո Յիսուս ըսած է թէ ամենայն ծառ 'ի պաղոյ իւրմէ ճանաչի . և ոչ թէ վրձաւած է , Յիսուս ամենեւին վճիռ ար-

ձախած չունի . անխկայ Պապ չէ : « պա-
քալում չիմոյ շարդ . գաթօլիկէրի աղա-
ճը նէ՝ մէյվէ վերելօր : Իւր մէյվէսի ,
Մէճմուա : Մանգումէ , Օրադիւր , Մա-
մուլ վէ Էմնալլէրի տիր : »

Արեւելեան կաթողիկոսներուն ծա-
ռին պատուը լոկ Մէճմուա կրնայ հա-
մարուիլ , որովհետեւ անխկայ կաթողիկ
է , իսկ Մանգումէ , Օրադիւր , Մամուլ
և նմանները Արեւելեան կաթողիկոս-
րուն ծառին պատուները չեն , որովհե-
տեւ ասանք Հայ են , Հայերը՝ Արեւել-
եան , Սրբւմոռեան , Հիւսիսային Հա-
րաւային կողմն աշխարհին չ'դիտեմ ինչ
անդատամանական տխուրաներ առնելու .
կարեւորութիւն չունին , Հայերը Հայ
են , Հայերուն պարզ Հայ կըսուի , ի-
րենք իրենցմէ տարակոյս ունեցողնե-
րը թող ասանկ երկայն բարակ ածա-
կաններ առնեն վրանին . . . :

Կարդանք :

« Հաղգ . թէպէտնքն մէրհամէթինէ
տէ . զաղապրնա աա հուսուա ևօք

տուր , լաքին կիւնաճ իշլէմէյէրէք զա-
ղապրնա օրսուն պիր հուսուա կէօսթէ-
րէ պիկիրտէք , աշիքեար տէյվէրի Աւ-
լաճ թէպէտ պիր դաւիմը պիր միլլէթի
զաղէպլէմէք խօթէրտէ պէօլլէ դաղէ-
թալէրի օրմաք զաղապրնաուն պիւխք
պիր զաղապր պուլամաղ վէ վէրէմէդ : »

Բիւճի . . . , ճիղու իթու թիւն կը հո-
տի կար . Աստուծոյ բարկութիւնը մեր
խելքին չի համարիր . Աստուծոյ գթա-
սիրտ ըլլալը դիտենք , բայց բարկասիրտ
ըլլալը չենք դիտեր . Աստուած՝ Եթէ
բարկասիրտ ըլլար Հրէայներէն չէր խաչ-
ուեր « ահա այս և ասանց նման խօսքեր
են դարչելի ճիղու իթներուն ժամաա-
հատ միմունջները . աա տրամարանական
խոշոր սխալն ալ տանկալախին հստա-
թեանը կը յանձնենք , վերը կրտէ թէ
« Աստուծոյ թէ գթութեանը և թէ
բարկութեանը սահման չկայ , վերջը կը
յաւելու թէ » բայց մեզք չի դործեալ
դոնէ բարկութեանը սահման մը կըլլ-
նանք ցցունել ալ նէ սակայն . . . :

Կարդանք դարձեալ :

« Պիղէր Հիւրիւմէթլէրի Ալլահ-տան պիղէն թաղւոյնտանըդ , վէ Հիւրիւմէթէ իթասթ իթմէք , տինիմիղին պիր շարթը տըր , « Երբ իսկոյն ի Երան Աստուծոյ : »

Մենք ալ ձեր խօսքին հետեւելով ըսենք թէ թաղաւորութիւնները յԱստուծոյ են , բայց այս թաղաւորութիւնները աշխարհական թաղաւորութիւններ են , ոչ թէ կրօնական , չե՞ս իմանար անպիտան , Գրիստոնէութեան գերագոյն Հեղինակը ի՞նչ կրէ ի՞նչ Բաւարձիւն չէ յայտ աշխարհի , ո՞ւր է ձեր պապ—աստուած — թաղաւորին խոնարհութեան ամենամանր մէկ շիւղը , որ Դժն իճէնջ Եւնէն Եւստուր , ձեր թաղաւորը որ Գրիստոսի փոխանորդն ըլլալ կ'երազէ . . . : (Աստուած ե՛տ խելք տայ , ետ հոգին առնէ . երկու բարով մէկը) թո՛ղ ձգէ՛ կրօնական թաղաւորութեան տխուրը իւր վրայէն , իսկ աշխարհական թաղաւոր ըլլա՛յ ,

այն ատեն կը յարգենք զանի իբր երկրի մը վեհապետը , կամ թէ ձգէ՛ աշխարհական թաղաւորութեան տխուրը զրուէ՛ զորքերը , թնթանոթները եւ բոլոր աշխարհական թաղաւորութեան վտառքերն ու սպառնալիքները , ու սկսի գերողոյն Հեղինակին օրինակին հետեւիլ , ահա այն ատեն կը յարգենք զանի իբր կրօնական եւ Գրիստոսի ընթացքին հետեւող սուրբ պաշտօնեայ մը , իսկ եթէ մէկ ձեռքը սուր , միւս ձեռքը խաչ , խել մը մտնանդ եւ կոյր ժողովուրդի վրայ բռնանալ ուզէ , այն ատեն այսպիսի թաղաւորութիւն մը յԱստուծոյ չըլլալը իմացնելէ զատ կը կշտամբենք , կը խայտառակենք եւ կ'անդամենք իբր սատանայ :

« Տէվլէթը Ալիյէ պէլքիմ պին տէֆա իլան իթաի քի , թէպաալարըն ճիւմէսի , ճինս ոէ մէզէպ ֆէրգի օլ-ոնյարաք ինտինտէ միւսափի տիլ : »

Ասոր տարակոյս չ'կայ :

կարդա՛նք, կարդա՛նք, թօհաֆ
կտորներ կուգայ կոր:

«Պապէօյէ խէ, բուհանի քէշիսի-
միդ օլան վէ ինտէլ ալէմ (դուն ինտէլ
ճիզա իթ հասկցիր) հաշմէթլու Բաբա
տէնէլէն, (վո՛ւյ . . . Պապին հըշմին գաս
խնող կուկուկ) պիւխք վէ քիւչիւք
հէր տէվլէթտէն (հոս պահաս կայ. հըշ-
մէթլու մուցերէ) հալա իճիթլրամաթլը
ֆայիզայա մադհար օլան (դէհէ՛ր. . . կու-
գայ կոր) պիր քահանայապետին պաշը-
նա օրնառք, իշէթիլմէտիք բէզալէր
եադտըբան (տուք զկայսերն՝ կայսեր
և զֆատուծոյն՝ Աստուծոյ, հոս զօրու-
թեամբ դրուած յատկացեալը՝ արտորդ
խմնալու է) բուհանի վէ տիւնեէֆի
բաաիշա՛ թանլլան (սուվրէն բօնթիֆի)
(էօթէրտէ էյի տիւտիւք), հայա բէու-
մէն վէ պապէրաթ մէննէտնիչին օլուպ
(հոգ մ՞բնի՛ր կործանելուն ժամը հա-
տած է) մէճիտիյէ նշանը զիշանըն պի-
րինճի բիւթպէտինի հայիզ օլան, վէ
թէթէն տօնէօր նշանըն քօմանտէօրիւ

պուլունան (սրպէս գիր արտաբան խոս
տեղը անոր տայ) վէ սայբը տէվ-
լէթլէրին նըշանլարընը համիլ օլան պիր
պատրիարքա վէ վէթիլինէ, զազէթա-
լէրտէ մաթպուաթ ինաս օլալը կէօ-
րիւլէմէմիշ հադարաթ վէ քիւֆրէրի
մաթպուաթըն կէօրմէմէտի, եատա միւ-
սատաէ իթմէտի պիր շէտիտ զազէպ
տէյիլ տիր նէ՞ տիր, Լրագրական գի-
ւանին պարտքն է մամլոյ ազատութիւ-
նը չի բռնաբարել, եթէ Տաճկաստան
լուսաւորութեան և յառաջադիմութեան
կը ցանկայ, ինչպէս որ տարակոյտ ալ
չունինք, այս՝ մանաւանդ մեզ՝ Հայոցս՝
լատ կարելւոյն ժառանգէնքու է, ո-
րովհետեւ պարծանօք կրտսմք թէ մենք
Հայերս Տաճկաստանի յառաջադէմ և
լուսաւորեալ մասը կը կազմենք, որով-
հետեւ 400 սոցալի տարիէ ՚ի վեր ա-
նընդհատ հպատակութիւն կ'ընենք,
մենք իրենց պէս Լատին չենք, մենք
Հայ ենք և Հայ պիտի մնանք Նորին
կայսերական վեհապառաւթեան բազ-
կին հովանւոյն ներքէւ:

« Հէմէն հիշ պիր քիլիսէտէ , պիղէ բա-
հաթ իպատէթ իթաիրմէյէճէք տէրէ-
ճէտէ հէր եէվմ զուհուրա կէլէն տիւր-
քիս տիւրքիս արարզլըքլարա մէյասն
վիրիրմէսի վէ տահապը ֆէսատըն , պի-
ղիմ բուխասթըմը վար պուհլարը իթ-
մէյէ տէյի , պարպար պարզըմարը
զաղէպ տէյիլ տէ՞նէ՞ տիր » : Եւ՝ տան-
կալախ ի՞նչ կուգէս , Լատինացեկ ու-
ղած եկեղեցւոյդ զաւակունքը չի բու-
ղըքին պոսպիսի անօրէն , դռնհիկ , քը-
տու և վատ գործի մի դէմ , ի՞նչ , մե-
ռած կարծեցիր կաթոլիկները , անցան
դոցին այն օրերը , յորում թէզու իթու-
թիւնը՝ հանդիսա իր չարաշուք դերը
կը խաղար . . . (օչամար պարտաք օլ-
տու) կըսէ առածը : Կարգա՞նք պա-
սլամ կարգա՞նք :

« Նէ՞ բում բաթըլյի , աֆօրօղ իթ-
տիլի բարասը , նէ էրմէնի բաթըլյի ,
նզովեալ իթտիլի քահանայը , նէ խա-
խամ պաշը վէխօրօմ իթտիլի խախամի
քիլիսէսինէ վէ սինօվասնա ուղրաթ-

մաարզը հալսէ , պիղիմտէ պուհնա
արդիլեալ քահանալարն քիլիսէլէրիմի-
ղէ տուխուլ իթմէլէրինի թէքմիլէն մէն
խալիլմէմէսի զաղէպ տէ՞յիլ տէ՞նէ՞
տիր » : Մեր անմիա կուկուկը կըսէ թէ
մեր պաշամ արդիլեալ քահանաները
եկեղեցի հանդպցնելը չարդիլելը մեզի
դէմ՝ Սասունոյ բարկութիւնը չէ եւ՝
ի՞նչ է , և ցաւ կը յայտնէ թէ Յունաց ,
Հայոց և Հրէից նշոված քահանայները
և խախամը եկեղեցիին և սինօվանին
չեն կրնար մոնել , մինչդեռ իրենց հա-
մար ընդհակառակը կը կատարուի : Եւ՝
կուկուկ ահաա՛ ի՞նչ կարծեցիր , զօ՞վ
կը կախակայես կոր , բաժնէ՛ եկեղեցիդ ,
տուր անոր ինկած բաժինը , այն ատեն
քու եկեղեցիդ ի՞նչ կուգէս ըրէ՛ , ա՛լ
անկից վերջը՝ քու և քուկիններուդ
դիտնալիք բանն է . կուգէս Պապը բե՛ր
եկեղեցւոյդ խորանը տեղաւորցուր ,
կուգէս Պետրոսի աքաղաղին երկիր-
պաղութիւն ըրէ՛ , ի՞նչ կուգէս ըրէ՛ ,
պիւ՛ն յի՛ր է քու՛ն յի՛ր :

«Լաւրին ուղարկմանցաւրմ, պիղղէր
1828—1829 գալթօրիկէրինին էվլապէ-
րիկիդ (ի՞նչ մեծ փա՛ռք . . .) պիղղէր
տինիմիդին ուղուրունա գան տէօքէր,
ճան վէ մալ ֆէտա խտէր (հայտէ նա-
յի՛նք էշէք ճէննէթինէ, անցեալ օր
խնայց օր ջօմարին գերեզմանը լոյս ի-
ջեր է, լոյս չէ ա՛ կարելի է ասիկց Հը-
ռօպմ թո՛ղ աւանակին պոչին թեւե-
րէն քանի մը հաա թլամ լլալու են
խաթեր համար) մահպուս օլուր թա-
ղըմնաանըղ (գիտեմ ի՞նչ խայտառակ
լլալը) պունքար պիղէ հազարէթ տէ-
յիլ տիր իլլա շէրէֆ (երեսը թքնեսնէ
անձրու կուղաց կլտէ) զաղէսլ տէյիլ
տիր իլլա իֆթիլար (խնդին առջին
ալ . . . մէկ է էտին ալ) քիլիսէմիդին
թէմէլի մարտիրոսլար վէ խոտաովանուղ-
լար արը (չինկեանէ էվինտէ մուսան-
աւորա արայօր) տէյիլ Յուգալար վէ
վատակլար (վոյ գէշ ալ են մազոտ
դիթ) : Տինիմիդ տահիհ խէ (չեմ գի-
տեր ինձի հարցո՛ւր) վաղթը իլէ բոթ

բէրէսթլէր էլինտէ դան տէօքէն, ա-
թէշլէրէ աթըլան, գույուլարա կիր-
տապլարա ինտիրիլէն, քէրքէթիլէր
իլէ էթլէրի բարչա բարչա օլան (տա-
ռօսը ձեզի) լաքին չօք ուղաղա կիթ-
մէյէլիմ, պիղղէրի գարտա գըյամէթ-
տէ տաղտան տաղա սիւրտիւրէնլէր,
ախրէթտէ նէ հալտէ տիրլէր վէ օ ու-
ղուրտա ճան ֆէտա խտէն տինտաչլարը-
մըղ նէ հալտէ տիր, պունու եալընըղ
տին թաշրեանլար հիսս խտէ պիլիբ (ա-
տոր ատանի ըլլալուն Բաղամուն էշն ալ
կը վկայէ) : «Տինիմիդին պանիսի եա-
հուտիլէր խաչա չըգարտըլար, իլք վէ-
քիլի օլան Պետրոս առաքալը պաշ աչա-
ղը Բօմարլար խաչա չըգարտըլէր (աղէկ
որ ատիկայ դուն կրսես կոր) 1870 սէնէ-
տէն պերու պունճա միլիօն միլիօն խրիս-
թիանլար վէ հալա պէրհայաթ օլան իւշ
եիւղ էլի միլիօն խրիսթիան, (վայ
թշուառական, այս հաչիւին խեղքերնիս
չի հասաւ . կերեւայ որ վատիկանի և
Սպանիոյ հոտամ վանքերուն ճանճերն

ալ մէկտեղ հաշուած ըլլալու է , ի՞նչ
խոշոր սուտ , ի՞նչ խոշոր սուտ . . .)
Եւ հուսիւնքէ , Նէրոնա մը թարլնըյօր ,
Խօքսա խաչա չըքան , պաշնը քէնախ-
րէնէ մի » : մօտեցանք հա մօտեցանք
« Պրագալըմ » պիր կաթողիկոսունուդուն
Բուսխատա պուրնատուդու հալի , (հա
կուկուկին ի՞նչ բնել ուղածը չենք հա-
կցած ,) սիւղին քէնախ թաղրիւրէրինիւ
իւղուն , հալա Սխատէ վէ Աթմամարտա
պիր շնացող վէ պիր աէ մարդաստան
սրբազանար սիւղին աէ յի՛ւ մի , վանդ-
բարտա լու թիւիք խաէն , գարը գըղ օյ-
նատուն , քիլիսէլէրի պղծել խաէն սա-
յըր սրբազանըր , վանահայըր , ծայ-
րադոյն վարդապետէր սիւղուն աէ յի՛ւ
մի , պունըարը եաղանըր սիւղ քէնախ-
նիւ աէ յիւ մի սինիւ , վանդբար սոյան ,
պիրպիրինի զէհըրէյեն , պիրպիրինի
քիւրտէրին հշմնա մատնել խաէն վար-
դապետէր սիւղուն աէ յի՛ւ մի , պաղըն
պիր քէրըն Բաբա խաղընախաէ օլան
քիլիսէլէրին , չէրիֆինէ , աղամէլինէ ,
իլ զամբնա , մալիւ մաթընա , պաղըն

պին սէչ եւիւ իքի պին Երորա փիս-
դորտարընա , պաղըն օնարըն իրինէ
իլիպարընա , դատրա հայսիյէլէրինէ ,
տինեատա օլան եիւ քսէք բօղիսիօնլա-
րինա , վէ պաղըն պիր քէրըն քէնախ
եկեղեցականըրընա , պօղաղընըղա դա-
տար հէր ճէհէլէլէ պաթաղա պաթըղ ,
պի թիւն տիննապը սաթըն ալըր Բօմա
կիպի պիր պէրտէաէ , իսչ թաճըր քա-
հանայապետէ օնա կէօրէ հարֆէնտաղ-
լըր խաին : » Հա քիչ մը կանգ առնենք ,
սհա բուն խնդիրը հոս է , թէ և առա-
ծը կըսէ թէ « շանը հաշըրվը ծալը չի
մնարիր » բայց շան ճախէն հաղար ան-
դամ ալտատ , հաղար անդամ զալիր ,
հաղար անդամ վառ ճախ ունեցող ան-
դարամետաղ զաւակ՝ Ախաի գրածնե-
րը տնտրատախանի ձգելը իրին յաղ-
թու թիւն սեպէ թերեւ : Ախինը ու-
րիմն : Աինլիքըր Սէտան կըսէ թէ « ձը-
ղէն » մէկ կաթողիկանիւ , որ Բու-
տատուն կը գանախ , » տակից բան մը
չի հասկցանք և չի հասկցուիր , բայց
կայծիք մը յայտնենք նէ մեղանշած կըլ-

լանք—ու, ուստի ատոր բաժէն կարծ-
եօք ես սա կրնամ հասկնալ թէ, մեր
կաթողիկոսը Ռուսաստան գտնուելով՝
Ռուսիոյ գործիք եղած է, ծօ հայկա՛ն,
չի տեսա՞ր որ՝ մեր եպիսկոպոսներէն մէ-
կուն կոնդակ մը դրկած ըլլալուն հա-
մար մարդը որչափ քաջքշեցինք, մեր
կաթողիկոսը հասուն չէ որ՝ պապը ընա-
րէ : Ինչպէս որ, մեր՝ Տաճկաստանի
Հայոցս ընտրութեամբը «ճշա՛տ» Հայոց
կաթողիկոս կարգեցինք զԱնի, եթէ
խր կոչմանը դէմ վարուելու ըլլայ,
նախ կը գանդատինք, ապա՝ կը բողո-
քենք, չեղաւ նէ կը հրաժարեցնենք
Անի նստած Բր աթոռէն : Ըստ որում՝
մեր կաթողիկոսը ուր կ'ուզէ նստի,
կ'ուզէ Տաճկաստան, կ'ուզէ Պարսկաս-
տան, կ'ուզէ Ռուսաստան, ատիկայ
մեղի համար նշանակութիւն մը չունի .
քանի որ ընտրութիւնն ալ հրաժարե-
ցնելն ալ մեր ձեռքն է, ասիկայ այսպէս
է : «Ձեր յայտարարութեամբը Սիւսի
Աղթամար գտնուող մէկ շնացող և մէկ
մարդասպան «բժշկաները՝ ձերը չեն»

կրնէ, այս՝, ատանկ ամբաստանու-
թեան ներքեւ գտնուող Սիւսի և Աղթա-
մար երկու սրբադաններ ունինք, բայց
տակաւին ստուգուած չէ, բայց պահ-
մը բանք որ՝ ստուգուած ըլլայ, մենք
այդ Սրբադաններուն ազէ՞կ բրիք կըսենք
կոր . չէ՞ մի որ՝ ի լուր աշխարհի կըշ-
տածիցինք և մինչեւ անդամ պատա-
րագ ելէ արգիլեցինք : Թշուառակա՞ն,
թողթառէ անդամ մը ժէզուիթներու
վրայօք դրուած հալարներով հատոր
դրքերը, տես թէ ի՞նչ շնացող ի՞նչ ի-
գամի, ի՞նչ արուագէտ, ի՞նչ խար-
դախ ի՞նչ ամբարիշտ ի՞նչ մարդասպան
վարդապետներ և բող մայրապետներ
պարտիկեր են ձեր վանքերը հասկընա-
լեան պատրուակաւ :

Բայց ինչո՞ւ հեռուն կերթանք Օր-
թագիւղի Տ վարդապետը ձերը
չէ՞ որ խր խիստ մօտ ազգակիսները
չորաչար ըկած է, թող զկանայս և
զմանկախ վանքերը կարապետ
պուտալասի մայրապետներուն հետ թէ-
«Եւթիմ, բաշ Բէշտի, Խաչիւս շէօշտի,

ազնայութիւնը, փախուք քաղաքէն, մահա՞նք քաղաքէն չը գիտեմ' ի՞նչ խաղաղօղ վարդապետները ձերը չե՞ն տանկալա՛խ, ո՞ր մէկն ըսեմ' և սասնց երգիրպագունները և հաղորդւողները դուք չե՞ք: Մենք' եթէ ունենամք այդպիսի սատանայախալեղ գործերու հեղինակ կղերներ, զանանք հրապարակաւ խայտառակելէ զառ' եկեղեցի անդամ' չենք հանդպցունել, ո՞ւր մնաց խոտովմանք և հաղորդութիւն: «Մէկզմէկ ֆիւրտերու մասնազը ձեր վարդապետները չեն» կըսէ, մեր վարդապետներուն մէկզմէկ ֆիւրտերու մասնելը չենք գիտեր, բայց ըսե՛նք թէ այս ալ չիտակ է, բայց քանի ըխրապատիկ աւելի է հասունինը, որ ամբողջ եկեղեցի մը Յուդային պէս 30 արծաթի մասնեց պապին, ասիկայ կը մոռնաս ամենկալա՛խ . . . :

«Նայեցէ՛ք անգամ մը պապին եկեղեցիներուն շքեղութեանը, մեծութեանը, կանոնաւորութեանը (առանակին փառաւորութիւնը մոռցրէ)

Հմուտ թեանը » կ'ըսէ . Պապին եկեղեցիներուն շքեղութիւնը լաւած ո՞րն է արդեօք, վերջին տէ՛ւեւա՛ն ժողովոյն առթիւ լուսաւորեալ աշխարհէն կըրած խայտառակութիւնն է արդեօք. . . . , ո՞ր հմուտ եկեղեցականը չի բողոքեց այս խայտառակ և արտաւոյ ժողովոյն դէմ, ժողովոյն նպատակը ի՞նչ էր—Պապին անսխալութիւնը (էնֆայլիպիթէ) հաստատել, ծաղրելի ձեռնարկութիւն, այսչափ պապեր եկեր, գացեր են, յաջորդը նախորդին վճիռը քննադատել և շատ անգամ' ջրեր է, գարձեալ կը ունդեն թէ պապերը անսխալ են . . . : Պապականութիւնը ասիկց անգին ծաղրելի թատր մը կրնա՞յ ընծայել լուսաւորեալ աշխարհին : «Պապը երեք թագ ունի» եղեր, մէկը գիտենք որ կրօնականն է, միւսն ալ հարկաւ թագաւորականը, երրորդը չենք յիշեր . անշուշտ սատանայականը և հետեւաւ լաւ ամենէն նախապատիւը բլբալու է : Ս. Գիրքը՝ մեզ կը սովորեցնէ թէ՛ սատանայները երկինքը հրեշտակ-

ներ էին , բայց ամբարտաւանութեամբ Աստուծոյ նմանիլ ուղեւորն համար Աստուած զանոնք երկինքէն երկրիս սանդարմետը զրկեց և անոնց «սա- տանայ» անունը տուաւ , արդ ըստ ուրում պատէն ալ մարդէ ծնած՝ ըստ ուրում մարդ է և Աստուծոյ նմանիլ կը յանդգնի , բնականաբար ասկից հետեւելիք տիազոսը ՍԱՏԱՆԱՅ է . ըստ ուրում շատ աղէկ դտած կըլլանք . եթէ ասկից վերջ տալն համար ՍԱՏԱՆԱՅ գործածենք :

Իսկ գալով այն կէտին՝ որ կրտս Սէտա , « Ի՞նչ է ձեր (մեր) ուղղափառ ենք տէյի պարծենցած եկեղեցւոյն ուղղափառութիւնը եյին . . . » ասոր ալ կրտենք թէ՛ մեր եկեղեցին ուղղափառ է թէ ոչ , ատիկայ մեր գիտնալիք բանն է , ոչ թէ իր և իրեն պէս ուրացող հերետիկոս չանախ ետրոյճինեւրուն գիտնալիք բանը , իսկ եթէ ստուգիւ Սէտա և իւր կողմը կուզեն որ՝ մեր եկեղեցւոյն ուղղափառութիւնը խնանան , թող Հռովմայ , պատկ — աստուած —

քահանայապետին աղերապիր մը տան , որպէս զի հիմակուան տիեզերական ըստած ժողովքին տաճարատիկ — գուն ըսէ՝ հարկւրապատիկ առաւելութեամբ ժողովք մը կապմէ , հին աւարկութի , քննադատութի , ստուգութի և վրձնութի թէ՛ Հայոց եկեղեցին ուղղափառ է թէ՛ ոչ , եթէ նոյն ժողովքն ալ պատմութիւնը , Ս . գրքերը ինքիքինքին և իրենց խղճմտանքը չեն մոռցած և ուրացած , և այն ատեն թերեւս դու ուրացող սէտա՝ և քու կողմը՝ աղաչելով պաղատելով և մեր «հա՛» տէրութենէ ըստն ոտքը համբուրելով վերտօլին դառնաք մեր Ս . եկեղեցւոյն գիրիը : Ան ատեն մենք զձեզ պիտի բնդունինք — քիչ մը կը մտածենք և այն ալ՝ եթէ զձեզ լսու մը համոզուած տեսնենք :

Բաաղամու էջը՝ պապին անսխալութիւնը կրնայ հաստատել — եթէ այո՛ , ուրեմն Սէտա ալ Հայոց եկեղեցւոյն ուղղափառութիւնը , կամ ոչ — ուղղափառութիւնը կրնայ քննադատել . . . : Ասանկ գծու և անճոռնի հարցման մը

տակից տեղի երկար պատասխան տալու հարկ չենք տեսներ :

« Եւրոպա մեզի չի ճանչնար » եզերին չի փոյթ բառական է որ մենք զմեզ և մեր տէրութիւնը ճանչնանք, նա ալ զմեզ փոխադարձաբար, բայց դուն ո՞վ անպիտան սէտա՝, քեզնէ ուրիշ ո՞վ կըսէ թէ Եւրոպա Հայերը չի ճանչնար, շատ աղէկ կը ճանչնայ և շատ հեղ գրութեամբ է մեր, Հայոցս գովելի յատկութիւնները, մենք շատ դձ ենք զմեզ այսչափ ճանչնալուն փայ : Արդարեւ շատ աղէկ և շատ մծաէն պիտի ճանչցուէինք եթէ ձեզի պէս թեթեւ ոտիկ և տխմար գաղափարներու տէր անձինք ըլլայինք . . . : Այս մասին իրաւունք ունիք :

Սագայելի զուտակ՝ որիկայ վասակ՝ իւր հայհոյակից բերնովը վայրահալութեան վերջին փորձ մը փորձելու համար, բտեր է թէ « նայեցէք ձեր եկեղեցու կաններուն, ամեն կողմէ տիպեքու մէջ թաթխուած էք » վայ՝ քարշելի բերան վայ՝ ուրացող, վայ՝ հերետիկոս, վայ՝

անիծեալ այս, էր վերջապէս լուրիքդ, Հայերը իրենց եկեղեցականներովը մէկտեղ պահանջներու մէջ պահած են հա՛. վայ՝ չորնալու լեզու . . . : վատ եւս դու վատակ, վատ էք և դուք Սէտայի համակարծիքներ, վատ էք և հերետիկոս, եթէ այսօրունէ « եկեղեցականներովը մէկտեղ տիպեքու մէջ թաթխուած » Աղղին՝ եկեղեցւոյն արարողութիւնները, դիրը և լեզուն չի փոխէք : Այս՝ այսօրունէ փոխեցէք յե գործածած Քր դիրը, լեզուն և արարողութիւնները, սաղա թէ ո՛չ, գիտցած եղիք որ տակից վերջ՝ ձեզի կանչած անունեիս ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ, ՍՍՏԱՆԱՅ, ՍՍՆԱՅԷԼ :

Հայերը՝ ձեր կարեկցութեան արժանի նողկալի փնակին վրայ դիմալով հասարակ հանգամանիկ գրեցին ու հրատարակեցին, եւս ալ փոքրիկ ծառայութիւն մը մատուցանելու նպատակաւ հետեւեալ երդերը գրեցին, որպէս զի երգէք երգէք և ձեզի խաբարիկ տխուր մը զանէք :

Խ Ր Ա Խ Ո Յ Ս

Հասունի սիրով վառուած կոյր սրտե՛ր ,
 Ի՞նչ կը տնտնա՛նք այսպէս տէրպէտէ՛ր ,
 Ի՞նչ կը տնտնա՛նք—սիրտ կը դիմանա՞յ ,
 Սիրտ որ պարզ լատին բլլալ կը ցանկայ . . . :
 Տեսնել վատիկան այսքան խայտառակ . . .
 Եւ դեռ անտարբեր մինչեւ ե՛րբ կենանք :
 Հայոց ազդու թեան և նորա կրօնի
 Սերսերն ու հոգին հեռի մղենք հեռի . . .
 Գլուխ՝ գլխի կապուած , ոտք՝ ոտքի տուած՝
 Մտի՛ լատինութեան ասպարէզ բացուած . . . :
 Վ՛ն վազէ՛նք յառաջ՝ ի սուտ Պիոս գտա՛հ
 Վ՛ն երթա՛նք յառաջ և սուրկարար
 Գապին օգուտին ուխտէ՛նք հաւասար . . . :
 Բնաւ չի վ՛ատինք , երբէք չի թուլնանք
 Կուրծք տա՛նք անվահեր , Հայէ՛ն հեռանա՛նք .
 Հայերը բացուին , Հայերը գտառին
 Թեղծ լատինները թո՛ղ յառաջ անցնին . . . :
 Խա՛ղ , Հռովմէ՛ կեդրոն բուն լատինութեան
 Խա՛ղ , Հռովմէ՛ կեդրոն բուն սարկութեան . . .

Հռովմի դրօշներ
 Թո՛ղ արդ պարզուին ,
 Ստրկութեան ձայներն
 Թո՛ղ արդ հնչուին :

Հա՛յն լատին եղաւ
 Հռովմի միացաւ
 Կոյր գերութիւնը
 Յախտեան վիզը . . .

Սուրբ Կիլիկիոյ խեղճ աթոռոյն գիրկը
 Եկէ՛ք Հայ—լատինք , Եկէ՛ք միանանք
 Եւ սփոփե՛նք մեր ծաղրելի մօր սիրտը
 Օրհնելով Պապը՝ որ մեզ պարզեց
 Մեր աղցին կապն ու հոգին
 Քարշելի ճիւղութիւնութիւն . . . :

ՃԻՉՈՒԻԹՈՒԹԻՒՆ

Իմ պապ—Ստուածն այն օրկց
 Երբ հաճեցաւ շունչ փչել ,
 Իմ կաւանիւթ չինուածքին
 (Կենդանութիւն) պարզեւել ,
 Ես անբարբառ խեղճ ստրուկ
 (Թիղճա , սիրտս) պարզեցի
 Եւ իմ հոտած բէշրով
 Ճիւղութիւնութիւն գրկեցի :

Մինչ գիշերը տնհանդիտտ
 Օրորոցում կապկապած
 Լալիս էի անդադար
 Մօրս քուքը խանդալած

Ինչ ըստ էի նրանից
 Բաղուկներս արձակել:
 Ես այն օրից ուխտեցի
 Ճիգու իժու թխենք սիրել:

Թո՛թով ըզուխ մինչ կտակը
 Արձակուեցան բացուեցան
 Մինչ ծնողքս իմ ձայնից
 Ինչ այցին ու բերկրեցան
 Նախկին խօսքն որ ասացի՝
 Ձեր հայր, կամ մայր, կամ այլ ինչ
 Ճիգու իժու թխեն, դուրս թռաւ
 Իմ գարշաշուն բերանից:

« Ճիգու իժու թխեն » ինձ կրկնեց
 Ճակատագիրը վերելից,
 Ճիգու իժու թխան դու զինուոր
 Կտխա գրաւիլ այս օրից
 Ո՛հ, փաշտ է ճանապարհդ,
 Պեղ չտա փորձանք կ'սպասե
 Ճիւղ սխիթութիւն ընողին
 Ներկայ դարս խիտտ նեղ է:

— Ճիգու իժու թխեն. — գռեցի —
 Թող որոտայ իմ գլխին

Արհամարհանք, կշտամբանք
 « Չիս խաղք ընէ թշնամին:
 Լա մինչ ի մահ, կտխաղան
 Մինչեւ անաղդ մահու սին
 Պիտի գտամ, պիտ' կրկնեմ
 Անդ աղար ճիգու իժու թխեն: »

ՎԵՐՁ

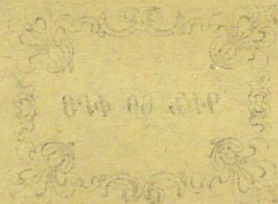
(177) (178)

Illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

27111

Illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

24

315-318

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0070798

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0070799

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0070800

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0071098

20 13

